

УДК 94(477.83)(092):930.25:636.082.2/4 Шереметинський**БОРОДАЙ Ірина,**

доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу документного забезпечення та збереження наукових фондів Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (м. Київ, Україна)

irinaboroday@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6639-9200>

ТАТАРЧУК Людмила,

кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (м. Київ, Україна)

t1m2017@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4714-6958>

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА

І. С. ШЕРЕМЕТИНСЬКОГО (1873–1937) У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЗООТЕХНІЇ

Мета статті – відтворити основні життєві віхи, педагогічну та консультативну діяльність талановитого українського вченого у галузі тваринництва, професора І. С. Шереметинського. Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація), спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний), біографічний та джерелознавчий. Доведено, що вчений сприяв формалізації зоотехнії як дисциплінарної науки, очолюючи кабінет спеціального скотарства при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті. Обґрунтовано, що найбільш плідний період його діяльності охоплює роки в еміграції, пов'язані із завідуванням кафедрами загального та спеціального скотарства Української господарської академії та

БОРОДАЙ Ірина, ТАТАРЧУК Людмила

Українського технічно-господарського інституту (м. Подєбради, Чехословаччина). Розглянуто творчі здобутки І. С. Шереметинського з організації галузевого дослідництва, що сприяли становленню відділу скотарства Катеринославської крайової сільськогосподарської дослідної станції – однієї із перших профільних дослідницьких інституцій на українських землях. Встановлено, що наукові інтереси І. С. Шереметинського, передусім, зосереджувалися на вивченні проблеми формування господарськи корисних ознак сільськогосподарських тварин у зв'язку з їх конституційним типом, а також розробленні ефективних технологій кормовиробництва. Висвітлено консультативну діяльність вченого як активного представника багатьох галузевих товариств, його внесок у розроблення сільськогосподарської термінології.

Ключові слова: зоотехнічна освіта, дослідна справа, тваринництво, навчально-методична література, І. С. Шереметинський.

PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF PROFESSOR I. S. SHEREMETYSKYI (1873–1937) IN THE CONTEXT OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF DOMESTIC ZOOTECHNIC SCIENCE

The purpose of the article is to reproduce the main life milestones, the pedagogical and advisory activities of the talented Ukrainian scientist in the field of animal husbandry, Professor I. S. Sheremetynskyi. Research methods are general scientific (analysis, synthesis, classification), special historical (problematic-chronological, comparative-historical), biographical and source studies. It is proven that the scientist contributed to the formalization of animal husbandry as a disciplinary science, heading the cabinet of special cattle breeding at the Kamianets-Podilskyi Agricultural Institute. It is substantiated that the most fruitful period of his activities covers the years in emigration, connected with the headship of the Chairs of General and Special Animal Breeding of the Ukrainian Academy of Economics and the Ukrainian Technical and Economic Institute (Podebrady, Czechoslovakia). The creative achievements of I. S. Sheremetynskyi for the organization of industry research, which contributed to the establishment of the Animal Breeding Department of the Katerynoslav Regional Agricultural Research Station – one of the first specialized research institutions in the Ukrainian lands. It was established that the scientific interests of I. S. Sheremetynskyi, first of all, focused on the study of the problem of the formation of economically useful traits of agricultural animals in connection with their constitutional type, as well as the development of effective feed production technologies. The scientist's advisory activities as an active member of many industry associations, his contribution to the development of agricultural terminology is highlighted.

Keywords: zootechnical education, research work, animal husbandry, educational and methodical literature, I. S. Sheremetynskyi.

Постановка проблеми. У розвиток вітчизняної зоотехнії як дисциплінарної науки помітний внесок зробили вчені української діаспори, представники якої, проживаючи поза етнічною територією країни, не переставали усвідомлювати генетичну та духовну єдність зі своїм народом. Як відомо, перша масова українська політична еміграція, представлена політичними, науковими, господарсько-професійними і культурними кадрами діячів, відбулася після поразки у визвольних змаганнях та Першої світової війни. Головними осередками української діаспори на той час стали центральна й західна Європа, зокрема Чехословаччина, Німеччина, Польща, Франція, Бельгія, Австрія, Румунія, Югославія. Напередодні Другої світової війни у відродженні українства важливу роль відігравали окремі культурно-освітні, навчальні заклади, наукові й науково-технічні установи Європи, що готували кадри, виховані на традиціях української науки й патріотизму.

До представників науково-освітньої та культурної інтелігенції, що так і не сприйняли остаточно радянські ідеали, слід віднести непересічного вченого у галузі зоотехнії, професора Української господарської академії

*1926 р. Професор
І. С. Шереметинський*

І. С. Шереметинського, який підготував перші підручники з загального і спеціального скотарства українською мовою, репрезентував традиції української зоотехнічної науки на міжнародних форумах і з'їздах, що отримали визнання наукової спільноти світу і свідчили про особливий статус емігрантської вищої школи. Водночас сприяв збереженню національно-культурних цінностей Соборної України, поглибленню впливу на утвердження національної свідомості, боротьбі українців за незалежність.

Огляд останніх публікацій. На жаль, інтелектуальна біографія вченого, як і його творча спадщина та внесок в організацію галузевого науково-освітнього процесу залишаються недостатньо вивченими. Окремі фрагментарні дані щодо педагогічної діяльності І. С. Шереметинського в Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті та Українській господарській академії відображені у ювілейних виданнях [1; 4-6; 10-12], присвячених їх організації, а також дотично у статтях К. Кобченко, О. І. Уткіна, В. П. Шульги [5; 13; 18]. Окремі відомості про вченого наведені в наших попередніх публікаціях [2-3]. Цього року наукова спільнота відзначає 150 років від дня народження І. С. Шереметинського, що спонукає до більш ґрунтовного дослідження його життєвого і творчого шляху.

З огляду на зазначене **метою дослідження** є відтворення основних віх життєвої та інтелектуальної біографії вченого, його внеску у становлення вітчизняної вищої зоотехнічної освіти, розроблення наукових основ фізіології сільськогосподарських тварин та ефективного кормовиробництва.

Дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів системності, комплексності, багатофакторності та всебічності, що забезпечують цілісне охоплення обраної тематики. Використано загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні історичні методи, а також методи джерелознавчого аналізу. Перевага надавалася біографічному методу як ефективному інструментарію відтворення інтелектуальної біографії, що ґрунтується на уявленні про вченого як конкретну модель у контексті еволюції галузевої наукової думки. Основу джерельної бази дослідження складають архівні документи та наукові праці І. С. Шереметинського.

Результати дослідження. На основі доступних джерел літератури нами встановлено, що І. С. Шереметинський народився 9 листопада 1873 р. у с. Плехові Бердичівського повіту на Київщині. Закінчив Подільську духовну семінарію в 1896 р., Харківський ветеринарний інститут (нині – Харківська

державна зооветеринарна академія) у 1907 р. та сільськогосподарське відділення Київського політехнічного інституту (нині – Національний університет біоресурсів і природокористування України) в 1914 р. [7].

Свою професійну діяльність розпочав у 1907 р. як ветеринарний лікар у м. Миколаєвську (Зелений Клин, Сибір), а потім в Ізмайлівському повіті на Харківщині. У 1913–1915 рр. працював громадським агрономом в Одеському земстві, з 1915 р. – помічником завідувача відділу скотарства Катеринославської краєвої сільськогосподарської дослідної станції (ККСГДС), який разом з дослідним скотарським двором, фізіологічною та молочною лабораторіями був відкритий при станції цього ж року. Разом із Носівською та Полтавською сільськогосподарськими дослідними станціями, ККСГДС була однією із перших зоотехнічних інституцій, утворених до революційного перевороту 1917 р. Саме ці станції взяли на себе організацію дослідної справи у тваринництві, однак через нерегулярне державне фінансування і кадрове забезпечення їхня діяльність не носила системного характеру [2].

Відділ скотарства ККСГДС очолював провідний фахівець у галузі тваринництва О. В. Кривуша. На нараді з організаційних питань, що відбулася 18–20 грудня 1915 р., намічено ряд заходів з поліпшення тваринництва у зоні її діяльності. Особливу увагу зосереджували на вивченні фізичних властивостей, хімічного складу, перетравності кормів, їх впливу на продуктивність худоби. Порівнювали способи заготівлі корму, ефективність стійлового і пасовищного утримання, створювали штучні випаси. Розробляли основи розведення, годівлі й відгодівлі, інкубації сільськогосподарської птиці, проводили селекцію курей за яйцenessністю [3].

І. С. Шереметинський працював на дослідній станції лише один рік, а з 1916 і до кінця 1918 рр. займав різні посади відповідно до його фаху. З грудня 1918 р. обіймав посаду директора Департаменту скотарства Міністерства земельних справ УНР. У лютому 1919 р. був обраний приват-доцентом у відділ

скотарства Українського державного університету у Кам'янець-Подільському. Варто зазначити, що у структурі щойно відкритого університету сформовано сільськогосподарський факультет з відділом скотарства, що складався із двох секцій: зоотехнічної та дрібних галузей скотарства. Однак уже в 1919 р., із введенням «Тимчасового положення про управління ВНЗ», покладено початок централізованій системі управління вищою школою. Перевагу надавали створенню вузькоспеціалізованих університетів із трирічним строком навчання, тоді як університети, які давали базові теоретичні знання, але не забезпечували спеціалістів конкретними професійними навичками, підлягали особливій критиці. Прийнято рішення щодо побудови системи вищої освіти за зразком професійних технічних навчальних закладів. Так, Український державний університет в Кам'янець-Подільському у 1921 р. було перетворено на два самостійні інститути – сільськогосподарський та народної освіти. При Кам'янець-Подільському СГІ обладнано кафедри і кабінети загального та спеціального скотарства, які очолили Б. Й. Крижанівський та І. С. Шереметинський. Читали переважно лекції з екстер'єру сільськогосподарських тварин, якому надавалося вирішальне значення при формуванні продуктивності тварин. Також було відкрито зразково-показові молочну ферму, вівчарню та пасіку [2]. Таким чином, на початку своєї педагогічної діяльності учений зосереджував основну увагу на таких важливих питаннях розведення сільськогосподарських тварин, як формування продуктивних характеристик та їх стійка передача потомству, екстер'єрно-конституціональні особливості тварин та їх вплив на прояв господарськи корисних ознак.

У 1920 р. у зв'язку із важким економічним становищем, спробою придушити розвиток національної ідеї Комісаріат освіти обрав позицію ліквідації університетів. Першочергово були закриті університети, відкриті після 1917 р., а саме Київський народний, Кам'янець-Подільський український

державний. У цей час багато представників науково-освітньої та культурної інтелігенції, які не сприйняли радянські ідеї, у тому числі й І. С. Шереметинський, змушені були емігрувати. Великий і динамічний науково-просвітницький осередок української інтелігенції сформувався в Чехословаччині. Прага стала поряд з Харковом, Києвом і Львовом одним із центрів не лише української культури, а й політичного життя [3].

Особливе місце у відродженні українства належало створеній 22 квітня 1922 р. у м. Подєбради поблизу Праги Українській господарській академії (УГА), що здійснювала галузеву науково-освітню діяльність до 1935 р. як приватний навчальний заклад при Міністерстві землеробства Чехословаччини. Її поява багато у чому зобов'язана особистому баченню вирішення національного питання в країні першого президента Чехословаччини з 28 жовтня 1918 р., професора Т. Масарика. Завдячуючи йому, за короткий термін створено справжню демократичну державу, яку населяли чисельні національні меншини, що фактично вперше отримали можливість духовного розвитку. Крім УГА, за підтримки Президента країни були створені Український університет, Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Інститут суспільствознавства та інші національні заклади та культурні установи. Т. Масарик був добре обізнаний з українським національним питанням, в першу чергу завдячуючи перебуванню в Києві у революційні роки 1917 р. та співробітництву з Українською Центральною Радою. Все разом дало йому змогу у своїй країні ефективно сприяти розвитку української науково-освітньої думки взагалі й аграрній зокрема.

Першочергово мета УГА полягала в підготовці вчених-агрономів, лісівників, економістів, кооператорів, статистів, меліораторів, гідротехніків та технологів. У навчальній програмі зазначалося, що Академія, по-перше, готувала національно свідомих українців, які опинились за кордоном, до активної участі в майбутній господарській відбудові країни; по-друге, в процесі науково-

педагогічної підготовки згуртувати вчену інтелігенцію, фахово підготовлену на кращих взірцях європейської науки і практики, яка в певний час зможе прислужитися власній державі [4, арк. 5-6].

Повертаючись до біографії І. С. Шереметинського, слід зазначити, що весь 1921 р. він перебував у м. Тарнові (Польща), безрезультатно намагаючись інтегруватися в місцеві кола науковців та освітян. Професорська рада УГА 28 квітня 1922 р. обрала його професором на кафедрах загального і спеціального скотарства, якими він керував аж до ліквідації Академії. На запрошення організаційної комісії з Польщі до Праги також приїхали перші науковці зі Спілки українських техніків сільського господарства: професор І. Шовгенів, лектор-інженер Б. Іваницький. Уже 28 квітня відбулися установчі збори Професорської ради УГА у складі чотирьох запрошених професорів Українського вільного університету, першого (засновано з ініціативи українських інтелектуальних кіл у Відні, невдовзі переїхав до Праги), українського ЗВО поза межами України: В. Старосольського, Ф. Щербини, доцентів УВУ Б. Матюшенка, О. Мицюка та трьох вищезгаданих новоприбулих вчених. За статутом, що його нашвидкоруч розробив М. Шаповал, Академія могла розпочати свою діяльність за наявності семи професорів. Деякі члени зборів ще не мали цього звання, тому було вирішено визнати професорами всіх учасників УГА та обрати ректором УГА І. Шовгеніва, проректором – Б. Іваницького і секретарем – І. С. Шереметинського [10; 11].

Створення Академії відбувалось у складних умовах після закінчення Першої світової війни. Не було ні навчально-методичної літератури, зокрема жодного українського підручника, ні лабораторного обладнання, ні достатнього кадрового забезпечення. Однак поступово вибудовувалася структура УГА, формувався кадровий потенціал. За допомогою чехословацького уряду для навчання студентів і проведення науково-дослідної роботи створено фінансову та матеріально-технічну базу. З перших років існування УГА мала 3-річний

термін навчання студентів, дещо пізніше 4-річний. В організаційних питаннях Академія підпорядковувалась Міністерству хліборобства Чехословаччини. Матеріально-фінансовим забезпеченням займалося Міністерство закордонних справ Чехословаччини, за кошти якого утримувалась УГА та виділялись стипендії студентам. Частину грошей для придбання навчальних приладів надавало Міністерство хліборобства. Фінансові компенсації Чехословаччині щорічно надавала Ліга Націй для допомоги емігрантам із колишньої Російської імперії [13]. Для повноцінної діяльності навчального закладу, забезпечення всього навчального процесу, створення нових структур цих коштів не вистачало. Тому його адміністрації і викладацькому складу потрібно було витратити багато зусиль, енергії та винахідливості, щоб установа розвивалася, завойовувала авторитет в емігрантському середовищі та громадському суспільстві країни. Самовіддана й дружна робота всього колективу української вищої школи сприяла подоланню труднощів становлення й розвитку, а також доброзичливому ставленню до неї урядових чиновників, що виявлялося у підвищенні її щомісячного фінансування [13].

УГА мала у своєму складі факультети: агрономічно-лісовий з відділами агрономічним і лісовим; економічно-кооперативний з відділами економічним, кооперативним та статистичним; інженерний з відділами гідротехнічним, межовим (невідкритим), хіміко-технологічним. Навчальні програми для студентів (переважно українських емігрантів) формувалися відповідно до аналогічних програм західноєвропейських ЗВО та передбачали вивчення українознавчих дисциплін. В Академії діяли 59 кафедр, 14 лабораторій, 2 ферми – господарська з досвідним полем та молочна із відділом дрібних сільськогосподарських тварин, 13 семінарів, 4 термінологічні комісії, 8 навчально-практичних осередків – лісовий та агроботанічний розсадники, метеорологічна станція, дослідний город [15, арк. 8-10]. Зокрема, зоотехнія викладалася на агрономічно-лісовому факультеті, де були відкриті кафедри

загального скотарства (читали анатомію сільськогосподарських тварин, фізіологію сільськогосподарських тварин, зоотехнію загальну, гігієну сільськогосподарських тварин, ветеринарію), а також спеціального скотарства (викладали зоотехнію спеціальну, молочарство, дрібні галузі скотарства). Завдання факультету полягало в підготовці досвідчених агрономів і лісовиків для втілення в життя культурно-агрономічних заходів. Окрім цього поставлено мету випустити кадри для практичної роботи за різними галузями сільського господарства в державних, громадських і приватних підприємствах. Нарешті, передбачалася підготовка осіб для педагогічної роботи у вищих і середніх закладах сільськогосподарської освіти і лісових школах в Україні [6].

Професор І. С. Шереметинський читав курс зоотехнії при кафедрах загального та спеціального скотарства, водночас кілька разів був продеканом та деканом агрономічно-лісового факультету, в 1927–1928 рр. – проректором Академії. Окрім цього був постійним членом комісій для проведення дипломних іспитів на агрономічному відділі. Виступав із рефератами на українських з'їздах, а в останні роки працював над зібранням матеріалів про стан скотарства в УРСР [7]. Варто зазначити, що вчені української діаспори взяли активну участь у роботі Міжнародного з'їзду слов'янських ботаніків, Міжнародному аграрному з'їзді, Міжнародному хліборобському з'їзді, Міжнародному з'їзді лісівників. Український академічний комітет виступив одним з організаторів I та II Українських наукових з'їздів. Зокрема, І. С. Шереметинський взяв участь у роботі I-го Українського наукового з'їзду, що відбувся 3-7 жовтня 1926 р. у Празі. Серед 1400 делегатів були професори УГА, Українського педагогічного інституту, Українського празького університету, а також вчені з Німеччини, Франції, Польщі, Румунії, Бельгії, Галичини, Латвії. Делегати з'їзду працювали у 4-х секціях: історично-філологічній з 4-ма підсекціями; права і суспільних наук з 2-ма підсекціями; технічно-математичній та природничій з 3-ма підсекціями. Було заслухано 154 доповіді, зокрема на агрономічно-лісівничій підсекції (секція

природничих наук) свої реферати читали професори К. А. Мацієвич («Про сільськогосподарські райони України») і В. М. Чередієв («Сучасна методологія дослідження ґрунтів»). Через відсутність В. М. Чередієва на наступному засіданні його другий реферат на тему «Поширення сільськогосподарського знання позашкільним шляхом» прочитав професор Б. Г. Іваницький. Промову на тему «Породи рогатої худоби на Україні» виголосив професор І. С. Шереметинський, в якій ознайомив з основними господарськими та біологічними характеристиками, ареалом поширення сільськогосподарських порід в Україні [13].

1926 р. Перші абсолювенти Агрономічного відділу УГА разом з професорами (І.С. Шереметинський у першому ряду третій зліва)

І. С. Шереметинський також був членом спілки українських техніків сільського господарства та кілька разів її головою. Був активним членом агрономічного товариства при УГА. Відіграв важливу роль у створенні та діяльності Союзу організацій інженерів українців в еміграції. Варто зазначити, що лекторські організації мали здебільшого наукове і фахове спрямування, серед них найдієвішими були згадувана вище «Спілка техніків сільського господарства», «Товариство українських економістів», «Товариство українських

БОРОДАЙ Ірина, ТАТАРЧУК Людмила

кооператорів», які вели широку видавничу та просвітницьку діяльність. Крім того, на кожному факультеті працювали професійні спілки, що їх закладали викладачі та студенти, наприклад, «Спілка українських лісівників», «Хіміко-технологічний гурток», «Спілка гідротехніків і меліораторів», споживче товариство «Наша хата» тощо. У подальшому, коли члени цих осередків закінчили навчання в УГА, вони трансформувалися у професійні організації, увійшовши до складу «Союзу організацій інженерів-українців на еміграції», який утворився наприкінці 1930 р. Плідною діяльністю відзначалося «Товариство українських студентів пасічників при УГА», яке мало власну невелику пасіку, проводило лектури і практичні заняття. За свої експонати, виставлені на державній виставці пасіництва в Остраві у 1924 р., товариство дістало диплом та грошову премію. Інший осередок УГА – «Товариство плекання дрібних сільськогосподарських тварин» – здобуло золоту медаль на середньо-чеській виставці свійських тварин і домашньої птиці в Подєбрадах у 1929 р. [6; 12].

Поряд із виконанням основних освітянських функцій, провідні вчені, серед яких і І. С. Шереметинський, широко репрезентували національну ідею через численні публікації, передусім у «Записках УГА» для потреб як України, так і Чехії. Тільки на 1 січня 1931 р. (за дев'ять років існування закладу) було видано близько 29 тис. публікацій.

Як найбільшу заслугу професора І. С. Шереметинського ми розглядаємо підготовку ним перших підручників з зоотехнії українською мовою – «Соціальна зоотехнія», «Загальне скотарство» (част. I, II, III) та «Спеціальне скотарство» (част. I і II), низку фахових статей із зоотехнії. Підручники було видано товариством при УГА накладом 150 примірників. Його перша частина «Розведення сільськогосподарських тварин» включала розділи: «Час приручення тварин», «Класифікація домашніх тварин», «Розведення сільськогосподарських тварин – заводське мистецтво», «Способи розведення сільськогосподарських тварин». Важливого значення надавав передачі спадкових якостей тварин, ролі

екстер'єру та конституції у формуванні продуктивності особин. Не меншу роль відводив вивченню зовнішніх факторів, таких як годівля, ґрунт, температура, освітлення, їхньому впливу на продуктивні якості тварин. Дав визначення скотарству як галузі сільського господарства, що має своєю метою вироблення потрібних для людини скотарських продуктів, а також постачання потрібної йому живої сили [16]. На жаль, у підготовці зоотехнічних кадрів на українських землях цей підручник практично не використовувався. У навчальному процесі перевагу надавали підручникам і навчальним посібникам російських авторів: «Годівля сільськогосподарських тварин» (1934) І. С. Попова, «Спеціальне тваринництво» (1935) та «Основи зоотехнії та годівлі сільськогосподарських тварин» (1939) Ю. Ф. Лискуна та ін.

У 1931 р. у Подєбрадах опубліковано брошуру І. С. Шереметинського «Чеські силосовані комори системи «Моравія», в якій популяризовано передову технологію консервації корму, що гарантує менші втрати органічних речовин корму (лише 5–7%) і сприяє збільшенню продуктивності молочних корів. Дана технологія також дає можливість закладати корми за різних погодних умов та не є праце- та ресурсозатратною [17].

Учений також взяв участь у підготовці «Російсько-українського сільськогосподарського словника» у 2 частинах (Подєбради, ч. 1. 1927, ч. 2. 1931). Його проєкт склав Є. Чикаленко, доповнила і відредагувала Термінологічна Комісія при агрономічно-лісовому факультеті УГА у складі професорів академії: К. Мацієвича, І. Шереметинського, лектора В. Доманицького [8; 9].

Незважаючи на успішну наукову й освітню роботу української вищої школи у зв'язку з економічною кризою, зменшенням фінансування, організаційними невирішеними питаннями діяльність Академії поступово припинилася. Офіційно її ліквідували відповідно до постанови Ради міністрів ЧСР від 31 грудня 1935 р. і наказу Міністерства хліборобства від 1 січня 1936 р., а її спадкоємцем став Український технічно-господарський інститут (УТГІ) у

Подєбрадах, що продовжував діяльність як заочна вища політехнічна школа [5]. Професор І. С. Шереметинський продовжував працювати на кафедрах загального та спеціального скотарства, брав участь у редакційних комісіях УТГІ.

Помер І. С. Шереметинський 5 березня 1937 р. у м. Севлюш (Підкарпатська Русь, Чехословаччина) [7].

Висновки. Таким чином, у розвиток галузевого дослідництва та поширення вищої фахової освіти у роки боротьби за українську державність (1917–1920), а також на початковому етапі формування радянської влади на українських землях і під час еміграції вагомий внесок зробив професор І. С. Шереметинський. Учений сприяв становленню зоотехнічного відділу ККСГДС як одному з перших галузевих дослідницьких інституцій на українських землях, а також формалізації зоотехнії як дисциплінарної науки, очолюючи кабінет спеціального скотарства при Кам'янець-Подільському СГІ. Найбільш плідний період діяльності вченого охоплює його роки в еміграції, де він очолював кафедри загального та спеціального скотарства УГА та УТГІ, підготував перші фундаментальні підручники українською мовою. Наукові інтереси І. С. Шереметинського зосереджувалися на вивченні проблеми формування господарськи корисних ознак сільськогосподарських тварин у зв'язку з їх конституційним типом, розробленні ефективних технологій кормовиробництва. Доклав зусиль до становлення галузевої термінології як один із авторів «Російсько-українського сільсько-господарського словника». Сприяв становленню зоотехнічної науки у контексті діяльності багатьох галузевих товариств, зокрема як голова та член спілки українських техніків сільського господарства, агрономічного товариства та ін.

Список використаних джерел та літератури

1. Біотехнологічний факультет: історія і сьогодення. До 85-річчя від дня народження та 50-річчя відродження / упоряд. М. Г. Повозніков, С. М. Бласюк, Н. В. Кравець та ін. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. 260 с.

2. Бородай І. С. Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку вітчизняної зоотехнічної науки: монографія / НААН, ДНСГБ. Вінниця, 2012. 416 с. (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 59).

3. Бородай І. С., Нестеренко Ю. Д. Наукова та педагогічна діяльність професора І. С. Шереметинського (1873–1937) у контексті становлення та розвитку вітчизняної зоотехнії. *Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference «Science and practice: implementation to modern society»*, Manchester, United Kingdom, April 26-28, 2023. Manchester, 2023. С. 339–347.

4. Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут. Хмельницький: «Поділля», 1994. 70 с.

5. Кобченко К. Український технічно-господарський інститут у Регенсбурзі-Мюнхені: до історії творення національної політехніки в еміграції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*. Київ, 2016. Вип. 1. С. 26–29.

6. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. С. 137–172.

7. Некролог. *Газета «Діло»*, 19 березня, 1937 р. С. 8.

8. Російсько-український сільсько-господарський словник (Проект): у 2-х част. Подєбради: Видання Української Господарської Академії та Спілки Українських Техніків Сільського Господарства в Ч.С.Р. Ч. 1. 1927. 64 с.

9. Російсько-український сільсько-господарський словник (Проект): у 2-х част. Подєбради: Видання Української Господарської Академії та Спілки Українських Техніків Сільського Господарства в Ч.С.Р. Ч. 2. 1931. 137 с.

10. Свято Подєбрадської академії. 1922–1932. Подєбради, 1932. 32 с.

11. Українська господарська академія в Ч.С.Р. / Укр. гром. комітет в Ч.С.Р. (на правах рукопису). Прага, 1923. 64 с.

12. Українська висока політехнічна школа на чужині. Нью-Йорк, 1959. Т. 2. 250 с.

13. Уткін О. І. Українська Господарська Академія в Чехословаччині: створення та діяльність. *Історія науки і біографістика*. 2015. № 1. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/17.pdf>.

14. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 3795, оп. 1, спр. 128. Арк. 5–6.

15. Центральний державний архів зарубіжної України (ЦДАЗУ). Ф. 3, оп. 1, спр. 7. Арк. 8–10.

16. Шереметинський І. Загальне скотарство: в 3-х ч. Част. 1. Розведення сільськогосподарських тварин: на правах рукопису. Подєбради: Видання Т-ва при У.Г.А., 1922. 164 с.

17. Шереметинський І. Чеські силосовані комори системи «Моравія». Подєбради: Видання Т-ва при У.Г.А., 1931. 28 с.

18. Schulha V. Ukrainian Economic Academy (1922 – 1935) as a model of development of agrarian education and science by Ukrainian diaspora. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 12. Рр. 108-115.

References

1. (2005). Biotehnologhichnyj fakul'tet: istorija i sjoghodennja. Do 85-richchja vid dnja narodzhennja ta 50-richchja vidrodzhennja [Faculty of Biotechnology: history and present. To the 85th anniversary of the birth and the 50th anniversary of the revival]. Uporjad. M. Gh. Povochnikov, S. M. Blasjuk, N. V. Kravecj ta in. Kam'janecj-Podil'sjkyj [In Ukrainian].

2. Borodai, I. S. (2012). Teoretyko-metodologhichni osnovy stanovlennja ta rozvytku vitchyznjanoji zootehnikhoji nauky [Theoretical and methodological bases of formation and development of domestic zootechnical science]. Vinnycja [In Ukrainian].

3. Borodai, I. S., & Nesterenko, Ju. D. (2023). Naukova ta pedaghoghichna dijal'nistj profesora I. S. Sheremetyn'skogho (1873–1937) u konteksti stanovlennja ta rozvytku vitchyznjanoji zootehnikhi [Scientific and pedagogical activity of Professor I. S. Sheremetynskyi (1873–1937) in the context of the formation and development of domestic animal husbandry]. Materialy 14-ji Mizhnar. naukovo-prakt. konf. «Nauka i praktyka: vprovadzhennja v suchasne suspil'stvo», Manchester, Velyka Brytaniya, 26-28 kvitnja 2023 r. Manchester, 2023 r., pp. 339–347 [In Ukrainian].

4. (1994). Kam'janecj-Podil'sjkyj sil'sjko-ghospodarsjkyj instytut [Kamianets-Podilskyi Agricultural Institute]. Khmel'nycjkyj [In Ukrainian].

5. Kobchenko, K. (2016). Ukrajsjkyj tekhnichno-ghospodarsjkyj instytut u Reghensburzi-Mjunkheni: do istoriji tvorennja nacional'noji politekhniki v emigraciji [Ukrainian Technical and Economic Institute in Regensburg-Munich: to the history of the creation of the national polytechnic in exile]. *Visnyk Kyjiv'skogho nacional'nogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrajinoznavstvo* – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Ukrainian studies, issue 1, pp. 26-29 [In Ukrainian].

6. Narizhnyj, S. (1942). Ukrajsjka emigracija: kulturna pracja ukrajsjkoji emigraciji mizh dvoma svitovymy vijnamy [Ukrainian emigration: the cultural work of the Ukrainian emigration between the two world wars]. Praha, part 1, pp. 137-172 [In Ukrainian].

7. Nekrologh [Obituary]. *Ghazeta «Dilo»* – Newspaper "Case", 19 bereznja, 1937 r., p. 8 [In Ukrainian].

8. (1927). Rosijsjko-ukrajsjkyj sil'sjko-ghospodarsjkyj slovnyk (Proekt) [Russian-Ukrainian agricultural dictionary (Project)]: u 2 chast. Podjebrady, part 1 [In Ukrainian].

9. Rosijsjko-ukrajsjkyj sil'sjko-ghospodarsjkyj slovnyk (Proekt) [Russian-Ukrainian agricultural dictionary (Project)]: u 2 chast. (1931). Podjebrady, part 2 [In Ukrainian].

10. (1932). Svjato Podebradsjkoji akademiji. 1922-1932 [Holiday of the Podebrady Academy. 1922-1932]. Podebrady [In Ukrainian].
11. (1923). Ukrajinsjka ghospodarsjka akademija v Ch.S.R. [Ukrainian Academy of Economics in Ch.S.R.] / Ukr. ghrom. komitet v Ch.S.R. (na pravakh rukopysu). Pragma [In Ukrainian].
12. (1959). Ukrajinsjka vysoka politekhnichna shkola na chuzhyni [Ukrainian higher polytechnic school abroad]. Nju-Jork, vol. 2 [In Ukrainian].
13. Utkin, O.I. (2015). Ukrajinsjka Ghospodarsjka Akademija v Chekhoslovachchyni: stvorennja ta dijalnistj [Ukrainian Academy of Economics in Czechoslovakia: creation and activity]. *Istorija nauky i bioghrafistyka* – History of science and biography, no. 1. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/17.pdf> [In Ukrainian].
14. Centralnyj derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady i upravlinnja Ukrajiny [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine]. Fund 3795, Inventory 1, Unit 128, pp. 5–6 [In Ukrainian].
15. Centralnyj derzhavnyj arkhiv zarubizhnoji Ukrajiniky [Central State Archive of Foreign Ukrainian Studies]. Fund 3, Inventory 1, Unit 7, pp. 8-10 [In Ukrainian].
16. Sheremetynsjkyj, I. (1922). Zaghajne skotarstvo [General animal husbandry]. Part 1. Rozvedennja siljsjkoghospodarsjkykh tvaryn [Breeding of agricultural animals]. Podjebrady [In Ukrainian].
17. Sheremetynsjkyj, I. (1931). Chesjki sylosovani komory systemy «Moravija» [Czech silage warehouses of the "Moravia" system]. Podjebrady [In Ukrainian].
18. Schulha, V. (2019). Ukrainian Economic Academy (1922 – 1935) as a model of development of agrarian education and science by Ukrainian diaspora. *Skhidnojevropejskyj istorychnyj visnyk* – East European Historical Bulletin. Droghobych, issue 12, pp. 108-115 [In Ukrainian].

Рецензенти:**Н. І. Коцур, д. і. н., проф.;****Г. В. Салата, д. і. н., доц.****Надійшла до редакції: 20.07.2023 р.**